PROBLEMA ***ASPECTULUI VERBAL*** ÎN STUDII ALE LINGVIȘTILOR ROMÂNI (1)

ANCA PETRESCU
Palatul Copiilor, Arad

Cuvinte-cheie: *gramatică, lexic, aspect, timp, aspectualitate*

După cum am arătat, prin anii 50 au existat discuții destul de aprofundate în legătură cu existența aspectului în limba română, amplul studiu al lui G. Ivănescu nefiind luat în discuție decât cel mult tangențial.

Un prim studiu în acest sens este cel al lui Cicerone Poghirc, *Cu privire la aspectul verbal în limba română*, în „Limba Română", 1953, nr. 6, p. 17-22, în care autorul distinge între *durata* și *gradul de realizare* a procesului exprimat de verb. În ce privește *durata*, el distinge categoria verbelor *durative* și *momentane*, iar referitor la *gradul de realizare*, verbe *perfective*, care indică atingerea rezultatelor și limitarea în timp a acțiunii sub aspectul momentului ei final, și verbe *imperfective*, care exprimă acțiunea în desfășurare, fără a preciza atingerea rezultatului final.

Pe lângă acestea, mai există și o seamă de *sub-aspecte* redate prin verbele *incoative, de devenire, terminative / rezultative* și *iterative*. Relevant însă în demersul lui C. Poghirc este faptul că el exclude din cercetarea aspectului toate aceste categorii de verbe, deoarece aspectul ține de sensul lor, iar aceasta este „o chestiune de semantică și interesează mai puțin gramatica" (Poghirc 1953: 18). Pentru redarea aspectului este de reținut doar marcarea morfologică, în mod sistematic, a opozițiilor *momentan-durativ* sau *imperfectiv-perfectiv.* Un asemenea sistem, spune el, există în limba rusă, unde de la formele imperfective (simple) se obțin, prin derivare cu prefixe, forme perfective.

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

Şi latina cunoştea, într-o anumită măsură, aspectul, în funcţie de care se constituiseră două sisteme temporale: *infectum* (pentru acţiuni neterminate) şi *perfectum* (pentru acţiuni terminate). C. Poghirc precizează însă că aceste forme exprimau, în primul rând, raporturile temporale şi numai subsecvent aspectul.

Limbile romanice au recurs, pentru a reda aspectul, la alte mijloace, precum verbele auxiliare şi unele adverbe sau particule. Verbe ca *a începe* redau incoativul, adverbul *tot* redă iterativul etc. Este vorba de mijloace analitice, nu sintetice ca în limbile care posedă sisteme bine articulate de redare a aspectului.

Bazându-se pe considerente de acest fel, C. Poghirc crede că „aspectul verbal nu constituie în românește o categorie bine închegată, un sistem", cu toate că „noțiunea de aspect există și e destul de importantă" (Poghirc 1953: 22).

În plin proces al discuțiilor despre aspectul verbal în română, Gh. Bolocan schimbă perspectiva şi se orientează spre modul în care traducerile rezolvă „incompatibilităţile" aspectuale dintre română şi rusă, vrând, cu alte cuvinte, să releve „raportul dintre timpurile verbale româneşti şi trecutul perfectiv şi imperfectiv din limba rusă" (Bolocan 1959: 74). În primul rînd, sunt enumerate mijloacele prin care limba română poate compensa lipsa „expresiei gramaticale" pentru exprimarea aspectului, care este, în primul rând, sistemul timpurilor, la care se adaugă anumite mijloace lexicale, cum ar fi întrebuinţarea adverbelor de timp şi de mod, derivarea cu anumite prefixe, dar şi semantice, în măsura în care valoarea aspectuală este inclusă „în sensul verbului". Nu poate fi neglijat nici contextul, în situaţia în care „în întregimea lui redă nuanţa aspectuală". Dintre aceste posibilităţi, Gh. Bolocan se va opri la cea gramaticală, direcţia de cercetare fiind una „stilistică", dar cu aprecieri statistice.

În prima parte a studiului, Gh. Bolocan trece în revistă abordarea „neutră" a corespondenţelor ce se pot stabili între conţinutul aspectual al timpurilor româneşti şi trecutul imperfectiv şi perfectiv din limba rusă. Astfel, trecutului imperfectiv din limba rusă îi corespunde imperfectul din limba română, iar trecutului perfectiv din rusă îi corespunde, mai ales, perfectul compus din română. Această corespondenţă se bazează pe constatarea, uzuală, din gramaticile

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

românești, că „imperfectul arată nu numai o acțiune simultană cu altă acțiune trecută, dar și o acțiune sau stare fără început și fără sfârșit, de durată, o acțiune prezentată sub forma unui proces în desfășurare, fără legătură cu prezentul. Aceste caracteristici apropie imperfectul românesc de trecutul imperfectiv din rusă, care indică și el tot o acțiune desfășurată în trecut, fără legătură cu prezentul, o acțiune durativă, nerezultativă" (Bolocan 1959: 75).

Aceste corespondențe „normative" se complică în cazul aplicării lor la stilurile limbii literare. Autorul ia în considerare texte științifice, ideologice și beletristice, mai exact, „câteva traduceri bine făcute din domeniul fizicii, economiei politice și literaturii". Textele din domeniul științelor exacte sunt nerelevante, întrucât în cuprinsul lor trecutul imperfectiv sau perfectiv aproape că nu se întâlnesc. Situația se menține și în textele de economie politică, deși frecvența acestor categorii morfologice este ceva mai mare.

Statistica acestor corespondențe este următoarea:

• trecutului imperfectiv din rusă îi corespunde, în 70, 27 % din totalitatea cazurilor analizate, imperfectul, în limba română, iar în 29,73% din cazuri, trecutul imperfectiv din rusă este tradus în română prin perfectul compus;

• trecutul perfectiv din rusă este redat covârșitor (96,34%), în română prin perfectul compus și doar în 3,64% din cazuri prin prezentul istoric (Bolocan 1959: 75-76).

Cu totul alta este situația în textele beletristice, atât ca valoare, cât și ca varietate. Astfel, *trecutul imperfectiv*, în textul luat în considerare de autor, este tradus

• prin imperfect, 35,52%;
• prin perfectul simplu, 25,34%;
• prin perfectul compus, 19,37%;
• prin mai mult ca perfectul, 15,08%;
• prin prezentul istoric, 5,63%;
• prin gerunziu și diferite mijloace lexicale, 7,04%.

Trecutul perfectiv este tradus:

• prin perfectul simplu, 50,43%;
• prin prezentul istoric, 20,73%;
• prin perfectul compus, 17,07%;

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

• prin mai mult ca perfect, imperfect şi participiul trecut, în restul cazurilor.

În concluzie, „Redarea în limba română a celor două forme de trecut din rusă aproape exclusiv prin imperfect şi perfectul compus în stilul ştiinţific, şi prin procedee foarte variate în stilul beletristic ne arată că, în raport cu stilurile limbii, categoriile gramaticale au valori inegale. În limba română, care dispune de o mai mare varietate de timpuri decât limba rusă, întrebuinţarea cu precădere a unei anumite forme în stilul ştiinţific, este concludentă în acest sens. În limba rusă, deşi acest lucru nu se vede prea uşor din cauza imposibilităţii de a marca formal valoarea unui anumit timp într-un stil sau altul, fără îndoială, există diferenţă de valoare ale timpurilor în raport cu stilurile limbii" (Bolocan 1959: 76).

Alexandru Zacordoneţ, *Problema existenţei aspectului verbal în limba română*, AUI, secţiunea III, tom VII, 1961, p. 89-97, urmăreşte, în demersul său, să identifice, prin proba traducerii în limba rusă, existenţa sau nu a aspectului verbal în limba română. „Fără a considera – spune el – prezenţa aspectului verbal în limba română ca un fapt incontestabil, ca un fenomen vizibil şi bine conturat sub raportul gramatical, lucrarea de faţă constituie numai o încercare de a sonda terenul limbii române, pentru a găsi, dacă nu forme de aspect veritabile în sensul aspectului verbal slav, cel puţin elemente sporadice şi întâmplătoare care să semene, într-un fel sau altul cu ceea ce se înţelege prin această categorie gramaticală". Dacă asemenea elemente nu vor fi găsite, atunci „contribuţia lucrării ar consta în faptul de a fi relevat procedeele gramaticale sau de alt ordin la care recurge limba română pentru a compensa inexistenţa totală sau parţială a aspectului verbal". De fapt, aspectul verbal „a dispărut sau n-a existat niciodată în limba română. Sau dacă există sporadic, el nu are nicio rubrică a lui proprie în conştiinţa vorbitorilor români, aşa cum are de pildă categoria numărului, a cazului, a genului, a timpului etc." (Zacordoneţ 1961: 89). Referindu-se la limba rusă, el remarcă faptul că în definiţiile care se dau aspectelor verbale ruseşti lipseşte „un lucru", care autorului i se pare „esenţial pentru aspect". „Este vorba – precizează lingvistul ieşean – de acea particularitate a verbului rusesc, care s-ar putea numi sincronizarea ideii de timp şi a

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

ideii de calitate şi care în ordinea gramaticală se realizează prin prezenţa în corpul aceleiaşi forme verbale a două elemente morfologice, unul din ele (un sufix, o desinenţă) marcând timpul acţiunii, celălalt (un sufix, un prefix sau o desinenţă nulă) marcând calitatea sau caracterul acţiunii. [...] Cu alte cuvinte, în clipa în care vorbitorul indică momentul producerii acţiunii, peste această indicaţie abstractă se suprapune (şi o trece pe planul al doilea) calificarea acţiunii dintr-un anumit punct de vedere, calificare impusă de caracterul însuşi al acţiunii, adică de diversele aspecte posibile ale ei (durata, viteza, frecvenţa, rezultatul etc.)" (Zacordoneţ 1961: 89-90).

Ceea ce trebuie subliniat pentru morfologia verbului în limba rusă este existenţa a două infinitive, ca o consecinţă a carateristicii amintite mai sus. În acest fel, aproape fiecărui verb românesc îi corespund în limba rusă „două verbe cu aceeaşi temă". Astfel, lui *a întâlni* îi corespund în rusă встретить şi встречать, pentru *a traduce*, rusa prezintă infinitivele перевести şi переводить, iar pentru *a povesti*, infinitivele рассказать şi рассказывать. Mai mult, aceeaşi formă în rusă are o valoare sau alta în funcţie de infinitivul de la care a fost derivată: встречаю (de la встречать) „întâlnesc", встречу (de la встретить) „voi întâlni". Nimic similar nu se găseşte în limbile romanice şi deci nici în română. El constată că, dacă aspectul perfectiv poate fi pus sub semnul întrebării, cel imperfectiv nu poate fi tăgăduit pentru că „unicul infinitiv al limbii noastre exprimă în primul rând aspectul imperfectiv". În aceeaşi ordine de idei, A. Zacordoneţ afirmă că „infinitivul românesc aparţine totdeauna sau aproape totdeauna aspectului imperfectiv, fiindcă verbul nostru exprimă de obicei o acţiune care se află în curs de desfăşurare, care durează, fără să conţină nicio altă indicaţie [...]" şi se întreabă: „Cărui aspect aparţine de pildă un verb românesc ca *a scrie*? Fără îndoială – răspunde el – aspectului imperfectiv, căci *a scrie* înseamnă a scrie continuu, şi azi, şi mâine, oricând, adică tot ceea ce exprimă în esenţă verbul rusesc писать". Afirmaţia este valabilă pentru „orice alt verb românesc" (Zacordoneţ 1961: 90).

Lingvistul ieşean îşi propune să privească raportul timp-aspect românesc din perspectiva limbii ruse şi constată, în mod cu totul

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

general, că „orice formă a verbului românesc conține implicit cutare sau cutare aspect sau nuanță de aspect, după cum orice formă verbală rusească marchează, prin intermediul aspectului, cutare timp sau mai exact cutare nuanță de timp". Evident, lucrurile sunt mai complicate, căci, în timp ce româna nu posedă forme de aspect, ci numai de timp, rusa le posedă pe amândouă, cu precizarea că în rusă formele de timp sunt reduse la cele trei fundamentale: prezent, trecut și viitor. „Ceea ce-i lipsește verbului rusesc – subliniază A. Zacordoneț – sunt *nuanțele* de timp. Pe acestea el le indică [...] cu ajutorul aspectului și foarte des cu ajutorul contextului" (Zacordoneț 1961: 91). Când vorbește de *nuanțe* temporale, în raport cu româna, el se referă imperfectul românesc, la perfectul compus, la perfectul simplu, la mai mult ca perfectul. Acestea, alături de prezent și cele două forme de viitor, trebuie să exprime toate „nuanțele de aspect" din rusă și, în general, din limbile slave.

Imperfectivul indică, în mod obișnuit, „o acțiune necalificată, o acțiune asupra căreia nu se face niciun comentar, ni se comunică numai desfășurarea ei". Aspectul imperfectiv poate fi redat de aproape orice timp românesc, dar cele mai apte sunt prezentul, viitorul I și imperfectul. Autorul dă exemple pentru fiecare dintre aceste timpuri, dar cele mai interesante sunt cele pentru viitor și imperfect.

Pentru *viitor*: *Mâine voi lucra acasă* = Завтра я буду работать дома.

Pentru *imperfect*: *El ocupa o funcție destul de înaltă* [...] = Он занимал довольно важное место [...].

„În toate aceste exemple – precizează autorul – avem o simplă anunțare a desfășurării acțiunii, fie că ea coincide cu momentul vorbirii, e transpusă în viitor sau e raportată la trecut. Orice alte indicații lipsesc". Dar nuanța de „imperfectiv necalificat sau neutralizat" poate apărea în română și la *perfectul compus* ori la *perfectul simplu*, timpuri ale aspectului perfectiv, după cum arată și denumirea lor:

Am învățat cu el în școala primară.
Ei au mers prin pădure.

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

Am călătorit cu vaporul.
El a lucrat la redacție.

În rusă, toate aceste verbe nu pot fi redate decât prin aspectul *imperfectiv*:

am învățat = я учился;
ei au mers = они шли;
am călătorit = я путешествовал;
el a lucrat = он работал. (Zacordoneț 1961: 92-93)

Imperfectivul exprimă și *repetiția*, situație în care se numește aspect *iterativ*. Timpul românesc apt de a reda această nuanță aspectuală este *imperfectul*. Acesta – precizează autorul – „aparține prin excelență aspectului imperfectiv și în această calitate marchează o acțiune continuă, care se desfășoară în trecut și se asociază de obicei cu o altă acțiune trecută (anterioară, posterioară sau concomitentă). Foarte des se asociază cu perfectul compus, perfectul simplu şi mai mult ca perfectul [...]" (Zacordoneț 1961: 93). A. Zacordoneț probează această aserțiune cu exemple din Vlahuță, ele neprezentând însă vreun interes pentru tema noastră.

După ce menționează că *imperfectul* poate exprima, în limba română, și aspectul perfectiv, A. Zacordoneț subliniază faptul că „Celelalte timpuri trecute (perfectul compus, perfectul simplu și mai-mult-ca-perfectul) pot exprima în egală măsură toate nuanțele cunoscute ale aspectului perfectiv (acțiuni terminate, rezultatul acțiunii, momentul inițial sau cel final al acțiunii, acțiuni momentane etc.)" (Zacordoneț 1961: 94).

După A. Zacordoneț, un studiu valabil despre aspect nu poate fi realizat fără cunoașterea și „controlul unei limbi care are aspectul verbal ca o categorie gramaticală (cum sunt, de exemplu, limbile slave). Fără acest control, adică fără o confruntare bazată pe cunoașterea temeinică a unei limbi slave, cercetările în această direcție prezintă unele riscuri" (Zacordoneț 1961: 95).

Reținem în mod deosebit faptul că lingvistul ieșean se referă și la studiul lui G. Ivănescu (v. *Bibliografia*), studiu „care impresionează prin bogăția informației" și unde „găsim o interpretare nouă și interesantă a categoriei aspectului. Totuși – mai spune el – pe lângă atâtea observații juste și subtile, semnalăm și câteva observații

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)

[...]". Referindu-se la faptul că G. Ivănescu susține că unele verbe nu pot fi decât *perfective* (*a urca, a pleca, a ajunge* etc.), A. Zacordoneț afirmă că această situație nu poate fi transpusă și în limba rusă, unde „Aspectul unui verb [...] nu depinde niciodată de conținutul lexical concret al verbului. Orice noțiune verbală poate fi gândită în două planuri atât ca o acțiune (sau stare) perfectivă, cât și ca o acțiune imperfectivă". Astfel, cum româna are un singur infinitiv, deci o singură temă, el poate exprima ambele aspecte. Dar în rusă *a adormi* înseamnă și заснуть (perfectiv), și засыпать (imperfectiv). Astfel că *adorm* nu indică, așa cum afirma G. Ivănescu, aspectul perfectiv, ci aspectul imperfectiv, „fiindcă *adorm* nu poate fi tradus decât prin засыпаю (prezentul rusesc de aspect imperfectiv). Același lucru se poate spune și despre *a pleca,* care înseamnă și уйти (perf.), și уходить (imperf.)" (Zacordoneț 1961: 96).

Pe de altă parte, *Aktionsart* este o categorie *lexicală*, pe când *aspectul* este o categorie *gramaticală*, aidoma timpului, numărului, genului, „care nu ține seama de valoarea lexicală a verbului" așa încât „Fiecare acțiune, fie durativă, fie momentană, poate fi imaginată ca perfectivă sau ca imperfectivă", ca în exemple precum următoarele: ударить = a lovi o singură dată; ударять = a lovi de mai multe ori; поднять = a urca o singură dată, поднимать = a urca de mai multe ori.

În concluzie, A. Zacordoneț susține că „aspectul verbal în limba română există numai ca o categorie psihologică (mai exact are o existență semantică. [...] Dar, fără să aibă o expresie morfologică, categoria aspectului este exprimată foarte bine cu ajutorul timpurilor" (Zacordoneț 1961: 96).

Bibliografie

Ivănescu, G., *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indoeuropéennes*, în vol. *Mélanges linguistiques*, publiés à l'occasion de VIIIe Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, Édition de l'Académie de la République Populaire Roumaine, Bucarest, 1957.

Alexandru Zacordoneț, *Problema existenței aspectului verbal în limba română*, AUI, secțiunea III, tom VII, 1961, p. 89-97.

BDD-A28398 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:16:33 UTC)